

ερείπια και διάφορα άχρηστα υλικά οικοδομών, με οδόστρωμα ανώμαλο, στην μέση του οποίου υπήρχε ένας φοίνικας, μοναχικό λείψανο ασιατικής βλάστησης, που έμοιαζε σαν απομονωμένος ανάμεσα στα ερείπια, του οποίου η μισοξεραμένη κορυφή εδήλωνε την θύελλα που την είχε χτυπήσει. Λίγο πιο πάνω, ο δρόμος, σκολιός, ανάμεσα σε δύο σειρές καλύβες, τελειώνει σε μια εκκλησία, απομονωμένη και αυτή επάνω στο έδαφος, στην μέση του αναχώματος. [...]

Ο δρόμος αυτός, τον οποίο μόλις διέσχισα, σχεδιασμένος με τρόπο υποτυπώδη, είναι η κύρια οδός της Αθήνας. Και το κτίριο που μοιάζει ερειπωμένο πριν ακόμη ολοκληρωθεί είναι το παλάτι του βασιλιά. Έχετε λοιπόν ήδη, αν δεν απατώμαι, μια ιδέα της καινούργιας πόλης. Είναι μια πόλη χωρίς δρόμους, στην οποία άρχισαν να χτίζουν ένα παλάτι, εικόνα αρκετά πιστή μιας χώρας όπου εγκατέστησαν βιαστικά έναν βασιλιά πριν να γνωρίζουν καν πως υπάρχει ένας λαός. [...]

Παντού υπάρχει η εικόνα της καταστροφής δίπλα στην εικόνα της δράσης. Πρόκειται για χάος μέσα στο οποίο το παλιό και το καινούργιο βρίσκονται μαζί την ίδια στιγμή και στον ίδιο χώρο, όπου το ελληνικό και το σύγχρονο συγκλίνουν προς το γοτθικό και το βυζαντινό, και όπου, δυστυχώς, ό,τι χτίζεται σήμερα βρίσκεται εξαιτίας της σαθρότητάς του να μοιάζει με όσα από τα παλαιά έχουν καταπέσει. Με μια λέξη, σε τούτη την δυστυχισμένη πόλη όλα είναι γερασμένα και παλαιά. Το χειρότερο όμως, για όσους είναι υπεύθυνοι για τις άθλιες αυτές κατασκευές, είναι το ότι χτίζοντας κτήρια με μικρή διάρκεια ζωής, συντελούν στο να σχηματίζεται η ιδέα μιας πολιτικής κοινωνίας χωρίς μέλλον. Βλέποντας τα σπίτια τους σχηματίζουμε την ιδέα πως είναι ικανοποιημένοι να ζούνε σήμερα και πως δεν είναι βέβαιοι πως θα υπάρχουν αύριο. Μιλούν για έναν αρχαίο λαό που έκτιζε ως εάν επρόκειτο να ζήσει αιωνίως. Σίγουρα, θα λέγαμε το αντίθετο προκειμένου να μιλήσουμε για τους σημερινούς κατοίκους της νέας Αθήνας.

Ό,τι όμως είναι πιο απογοητευτικό σ' αυτό τον σωρό κατασκευών που γίνονται χωρίς σχεδιασμό, χωρίς επιλογή, χωρίς γούστο και συνέπεια, είναι το γεγονός πως προκειμένου να δημιουργήσουν με τρόπο γρήγορο την καινούργια πόλη, έχασαν την ευκαιρία, θυσιάσανε την ελπίδα να ξαναβρουν τι υπήρχε από την αρχαία πόλη η οποία άξιζε, ακόμη και στα πιο ασήμαντα λείψανά της, πολύ περισσότερο από την πρωτεύουσα του βασιλείου της Ελλάδος. Σκεφθείτε, φίλε μου, την κατάσταση στην οποία βρέθηκε η πόλη, την οποία είχατε κατοικήσει, μετά το τέλος του πολέμου. Κανένα σπίτι δεν έμενε όρθιο, σχεδόν όλες οι εκκλησίες ήταν κατά τα τρία τέταρτα γκρεμισμένες. Παντού έστεκαν πλευρές τοίχων, χωρίς στέγη, ανάμεσα στους οποίους, για πρώτη φορά από την εποχή που Βυζαντινοί, Γότθοι, Φράγκοι, Βενετσιάνοι, Τούρκοι, Αλβανοί, ανταγωνιζόμενοι οι μεν τους δε, είχαν καταστρέψει και αλλοιώσει τα έργα των Ελλήνων, παρουσιάσθηκαν λείψανα αρχαίων τοίχων, αρχαίες κολόνες, κομμάτια από επιστύλια και γείσα, χρησιμοποιημένα στην ροή των ετών ως υλικά οικοδομών. Ήταν το τελευταίο κτύπημα του μίσους το οποίο οι Τούρκοι πίστεψαν πως κατάφεραν στην Ελλάδα, καθώς την εγκατέλειπον. Στην πραγματικότητα, ήταν η τελευταία υπηρεσία που μπορούσαν να της προσφέρουν, αποκαλύπτοντας αυτά τα πολύτιμα λείψανα της αρχαιότητας, ενσωματωμένα μέσα σε χυδαίες κατασκευές όπου κανείς έως τώρα, καλλιτέχνης ή αρχαιολόγος, δεν είχε σκεφθεί πως έπρεπε να τα αναζητήσει. [...]

Χρειάστηκε να συμβεί ένας εξοντωτικός πόλεμος, σαν αυτόν που ανέλαβαν οι Τούρκοι εναντίον της Ελλάδας, για να αποκαλυφθούν αυτά τα κατάλοιπα της αρχαιότητας, χάρη στην καταστροφή σύγχρονων κατασκευών. Αυτή ήταν πράγματι, όπως το σημείωσα ήδη, η υπηρεσία την οποία πρόσφερε η βαρβαρότητα στην επιστήμη.

Τι έκανε η σοφία των Βαυαρών αυτή την υπηρεσία των Τούρκων; Αισθάνομαι ντροπή γι' αυτούς, ωστόσο έχω υποχρέωση να το πω. Στην βιασύνη τους να δημιουργήσουν εδώ μια πόλη, εφόσον είχαν ήδη δημιουργήσει μίαν Αυλή, έσπευσαν να καλύψουν παντού αυτά τα πολύτιμα λείψανα, που μόλις είχαν βγει στο φως, χωρίς να έχουν μελετηθεί ή χωρίς να έχουν γίνει γνωστά. Ο τάφος όπου είχε ενταφιασθεί η αρχαιότητα και τον οποίον είχαν μισοανοίξει βάρβαρα χέρια, έκλεισε γρήγορα επάνω της χάρη σε χέρια πολιτισμένα. Υπήρχαν, μπροστά από το μνημείο του Αδριανού τρεις

κολόνες μιας στοάς, ορατές, σχεδιασμένες μάλιστα από τον Stuart. Μία απ' αυτές, έκειτο στο έδαφος, αναποδογυρισμένη στην διάρκεια του πολέμου. Αυτή την στιγμή βρίσκεται εντοιχισμένη στα θεμέλια ενός στρατιωτικού παραπηγματος. Και αυτή την φορά δεν είναι κάποιος Τούρκος αλλά ένας Βαυαρός μηχανικός που έχει επιτελέσει αυτή την βάρβαρη πράξη στην καινούργια Αθήνα. [...]

Η Αθήνα, μπορεί να Ξεχάσει τα ερείπια, να λάμψει ακόμη μια φορά πάνω σε τούτο το έδαφος της Αττικής που την δέχεται, κάτω από τον αττικό ήλιο που την φωτίζει, και δεν θα ήθελα κοντά σ' αυτό το πεπρωμένο που μπορεί να εκπληρωθεί και σ' αυτή την πόλη που μπορεί να Ξαναγεννηθεί, να μείνει μια μαρτυρία αρνητική, που την έχει υπαγορεύσει το σφάλμα μιας μέρας υπό την επήρεια στιγμιαίας εντύπωσης.

Ωστόσο, καθήκον και ανάγκη για μένα είναι να διακηρύξω, όσο πιο δυνατά μπορώ, όσο μακρύτερα είναι δυνατόν, αυτό που διακατέχει τις συνειδήσεις όλου του κόσμου: ναι, είναι εντελώς αληθινό ότι η σκέψη, να γίνει έδρα του καινούργιου βασιλείου της Ελλάδος στον τόπο όπου υπήρξε η αρχαία Αθήνα, στάθηκε λαθεμένη και ολέθρια. Η λάμψη που θέλησαν να προσδώσουν σ' αυτό το Στέμμα είναι καμωμένη από όλες τις ελληνικές μνήμες και αυτές οι μνήμες βρίσκονται παντού, στον Μαραθώνα, στον κόλπο της Κορίνθου, στη θάλασσα της Σαλαμίνας, την Σπάρτη, την Ολυμπία, στους Δελφούς, παντού όπου υπήρξαν, στη δημοκρατική και ελεύθερη Ελλάδα τρόπαια της δόξας της και μνημεία της μεγαλοφυΐας της. [...]

Μόνη η Αθήνα κατέχει ακόμη μνημεία που δεν ανήκουν αποκλειστικά στην Ελλάδα αλλά σε όλο τον πολιτισμό, μνημεία που ποτέ άλλοτε η ανθρώπινη ιδιοφυΐα δεν έχει δημιουργήσει με τόση τελειότητα και τα οποία συνιστούν την πιο έμορφη κληρονομιά της ανθρωπότητας. Από ένα θαύμα τόσο σπάνιο όσο αυτό, τα μνημεία αυτά έχουν γίνει σεβαστά από τον χρόνο και την βαρβαρότητα. Ήταν ανάγκη λοιπόν η έδρα του καινούργιου κράτους να ιδρυθεί επάνω σ' αυτά τα αθάνατα μνημεία με κίνδυνο να ανεγερθούν παλάτια επάνω στα ερείπια, ή να αφήσουμε να θαφτούν τα αριστουργήματα για να γλιτώσουν τα σαράβαλα. Κι όμως ήταν δυνατό να γίνει κάτι πολύ καλό ετούτο τον πρώτο καιρό της καινούργιας βασιλείας, που εγκαθιδρύθηκε στην καρδιά της αρχαίας Ελλάδας. [...]

Όμως αυτή η χίμαιρα ενός αρχαιολόγου, που μπορούσε να αποτελέσει την σκέψη ενός πολιτικού, δεν υπάρχει πλέον παρά ως ένα χαμένο για πάντα όνειρο. Μια ευκαιρία, ίσως μοναδική στην ιστορία του ανθρώπου, χάθηκε ανεπανόρθωτα. Δεν θα αποκαλυφθεί η αρχαία Αθήνα. Απεναντίας, θα συνεχισθεί η καταστροφή και απώλεια όλων όσα μένουν. Όσο για την νέα Αθήνα θα εξακολουθήσει να αναπτύσσεται με τον τρόπο που άρχισε, με παλάτια πλάι πλάι σε ερειπωμένα κτίσματα, εκκλησίες γερμανικού ύφους κοντά στις βυζαντινές, με υλικά και ιδέες δανεισμένα από δω κι από κει, για να δημιουργηθεί κάτι που βρίσκεται παντού και που δεν μοιάζει με τίποτα. Να λοιπόν τι κόστισε μια γερμανική σκέψη διαμιάς, στην επιστήμη, στην Ελλάδα, στην Ευρώπη.

Δεν έχω συνεπώς δίκιο να καταθέτω εδώ, χωρίς επιφύλαξη, αν και χωρίς ελπίδα, την οδύνη μου, του αρχαιολόγου, στην καρδιά σας, του φιλέλληνα; [...]

Το βράδυ, καθώς τελειώνω τον μόχθο της ημέρας, που πάντα με οδηγεί προς την Ακρόπολη, πάντα στρέφω εκεί τα βλέμματά μου, όποια κι αν είναι η μοναχική μου περιπλάνηση στην πεδιάδα της Αττικής. Η εντύπωση που μου δημιουργείται από την θέα αυτού του μαγικού βράχου, από κάθε σημείο του ορίζοντος, σε κάθε στιγμή της ημέρας, είναι αδύνατον να γίνει κατανοητή γι' αυτούς που δεν τον έχουν δει. Και όταν τον δεις, πρέπει να εγκαταλείψεις την προσπάθεια να τον περιγράψεις.

Raoul Rochette, «Athènes sous le roi Othon», στο Revue de Deux Mondes, 1838, σ. 179-180, 180-181, 182, 184-185, 185, 185-186, 186-187, 188, 189, 192.